

Cái ước vọng san bằng giai cấp, thực hiện tự do dân chủ trong truyện Chữ Đồng Tử của ta, là cái ước vọng diễn đạt trong bao truyện Tây phương: anh chăn cừu lấy được công chúa và vị hoàng tử lấy cô gái chăn chiên. Nhưng trong cái đại đồng có cái tiểu dị, và chính cái tiểu dị đó là nỗi sắc thái của cá tính dân tộc. Chúng ta làm thử cái việc đối chiếu một vài truyện cổ ngoại quốc với những truyện cổ Việt Nam thử xem cá tính dân tộc ta ở những điểm nào.

Thần thoại Hy-Lạp La-Mã có kể sự tích nàng Ariane và chàng Thésée như sau:

“Minos là vua đảo Crète có xây một Mê cung (Labyrinthe), người thường đi vào đó như đi vào bát quái trận đồ không sao tìm được lối ra. Mê cung được canh giữ bởi con vật chuyên ăn thịt người, nửa trên là người nửa dưới là bò rừng, tên là Minotaure. Thésée một vị anh hùng Hy Lạp và là vua thành Athènes, đã từng lạc vào Mê cung Minos, nhưng may được con gái của Minos là nàng Ariane có lòng yêu trao cho sợi chỉ khiêng chàng Thésée nhờ vậy mà tìm được lối thoát ra khỏi Mê cung sau khi đã chiến đấu cùng con Minotaure và hạ thủ được nó. Thương thay nàng công chúa Ariane sau này bị con người bạc tình Thésée bỏ rơi ở đảo Naxos. Tại đó nàng chết vì sầu muộn điên cuồng trên một bãi biển.”

Tương tự truyện đó, bên ta có **sự tích My-Châu Trọng-Thủy**. Vua An Dương Vương của ta cũng xây Loa thành và có nỏ thần để giữ gìn xã tắc như vua Minos có Mê cung và quái vật Minotaure. Khi bị mất cấp nỏ thần vua và công chúa thất thế phải chạy, thì My Châu lại rắc lông ngỗng đánh dấu đường cho Trọng Thủy biết lối tìm theo. My Châu cuối cùng cũng bị chết bên bờ biển như nàng Ariane. Nhưng cái đẹp của truyện My-Châu Trọng-Thủy – mà cũng là cái đẹp của dân tộc Việt Nam là ở mối tình chung thủy của cả đôi bên: Trọng Thủy chôn xác vợ rồi về tự tử ở giếng Loa Thành. Câu truyện càng thêm lẽ ở chỗ những con trai ở biển Nam Hải ăn phải những giọt máu của nàng My Châu mà có ngọc. Ngọc đó mang về rửa ở nước giếng Loa Thành thì sáng đẹp lên bội phần.

Chỉ riêng phân tích truyện My-Châu Trọng-Thủy ta đã có thể thấy mấy đặc tính sau này của dân tộc Việt:

a. Một tâm hồn vô cùng quảng đại bao dung biết vươn tới mức hòa đồng. – Dân tộc Việt có thừa tinh thần chống đối nhưng bao giờ cũng hết sức tìm cách giải quyết mâu thuẫn bằng hòa đồng có thủy có chung. Những yếu tố mâu thuẫn, chống đối nhau ở đây không có yếu tố nào hằn học tìm cách nắm lấy ưu thắng tuyệt đối để tận diệt đối phương. Các yếu tố thường đi đến chỗ cùng tự hy sinh để vươn lên mức hòa đồng trường cửu, cao đẹp, toàn vẹn. My Châu chết mà Trọng Thủy cũng chết và sự hòa đồng thể hiện ở chỗ hạ chày Nam Hải đem rửa vào nước giếng Cổ Loa. Trong truyện Trương Chi, chàng Trương chết nhưng “khối tình mang xuống tuyền đài chưa tan.” Phải đợi đến khi đem khối ngọc màu trong lò đồ (sự kết tinh của trái tim chàng) tiện gọt thành một chén trà đẹp để mỗi lần rót một chút trà vào thì hình chàng đánh cá hiện lên, My nương nhận ra chàng, nhớ lại rồi khóc. Sự hòa đồng đã thể hiện ở chỗ: một giọt nước mắt của nàng rơi xuống chén tức thì cái chén tan ra thành nước.

Truyện Trầu Cau kể xưa có hai anh em họ Cao giống nhau và thân yêu nhau đến không chịu rời nhau bao giờ. Người anh tên Tân đã có vợ là nàng Lưu Xuân Phù, còn em là Lang tuy đã lớn nhưng chưa muốn lập gia đình để khỏi phải rời xa anh chị. Một hôm hai anh em đi săn, Lang mệt về nhà trước. Nàng Lưu Xuân Phù tưởng lầm là chồng, chạy ra âu yếm chào hỏi. Người em thẹn quá bỏ nhà ra đi, đi mãi cho tới một bờ sông lớn không sao vượt qua được phải nằm xoài ra đó, mệt mỏi và đói lả mà chết hóa thành hòn đá thật to.

Tân biết chuyện đuổi theo tìm em cho trọn tình ruột thịt, thì cũng đến nơi đó rồi chết lả hóa thành cây cau cao vút. Nàng Lưu Xuân Phù ở nhà mong mỏi trông chồng chờ em mỗi ngày một biến biệt cũng bỏ đi tìm, rồi cũng đến nơi đó thì chết lả để biến thành cây trầu quấn quanh cau, tình anh em, tình vợ chồng, tình chị dâu em chồng hòa đồng ở chỗ nung đá thành vôi quệt vào lá trầu nhai với cau để kết lại thành màu đỏ thắm.

Có lẽ chúng ta quen với truyện cổ của chúng ta quá nhiều, chúng ta bắt đầu nghe những truyện đó từ ngày còn ẵm ngửa, ngồi trong lòng bà, nên ít chú ý đến cái đẹp của nó, chứ người ngoại quốc đọc đến